

Woorden- en begrippenlijst

Woord/begrip	Verklaring/omschrijving
Aardakers:	Eetbare wortelknollen van vlinderbloemige plant
Acquitten:	Kwijtbrieven, kwitanties, ontvangstbewijzen
Acta:	Notulen van een kerkelijk college/kerkenraad
Ad hoc:	Voor dit doel in het bijzonder - bijvoorbeeld: commissie
Admissie:	Toelating - bijvoorbeeld: akte van toelating/aanneming
ADO = Arbeid door Onvolwaardigen	Arbeidsvoorziening voor lichamelijk of geestelijk gehandicapten
Afscheiding:	1834, leerconflict in de Nederlandse Hervormde Kerk
Antjesgeloof	Godsdienstige "leer" zoals gepraktiseerd in de sekte van (Zwarte) Jannetje Hootsen
Antraciet	Steenkool/brandstof vnl. gebruikt in haardkachels voor huisverwarming
Ambbestuur; burgerlijk, kerkelijk, bijzonder of gemengd	Instellingen die de zorg voor behoeftigen op zich namen, met inachtneming van wettelijke regelingen
Armenzorg	Vanuit overheids- of andere instanties georganiseerde zorg voor behoeftigen
Armenwet (1912)	Wet die de zorg voor behoeftigen regelde
ARP:	Anti-Revolutionaire Partij (opgegaan in het CDA)
Assessor:	Wethouder/lid van de gemeenteraad (± 1800)
Baggerbeugel:	Werktuig om (grondstof voor) turf te baggeren
Bakhuis	Losstaand huisje (meestal bij boerderijen), waarin brood werd gebakken en bij voldoende afmetingen in de zomer gewoond
Bastion:	Omvangrijk verdedigingswerk in een linie of stadsomwalling
Bataljon	Legereenheid
Batterijen, De	Volkse benaming voor het Fort aan de Buursteeg (Klompersteeg)
Bedrijfsboek	Notitieboek waarin de leiding van een bedrijf aantekening hield van de lopende zaken
Berendans, herberg De	Herberg "onder aan de Markt"
Beth hachajiem:	Huis des Levens (Joodse begraafplaats)
Bevolkingsregister	Gemeentelijke registratie van alle inwoners van de gemeente
Blaffaerd:	Register/klapper, ook manueel genoemd
Blauwkous:	Bijnaam Veensen naar hun blauwe sajetskousen
Bloembollen	Consumptie-artikel in plaats van andere etenswaar gedurende de hongerwinter 1944-1945
Bodeteken/-bus	Uiterlijk teken voorzien van een wapenbeeld om de aanstelling in een ambt (bode/afgevaardigde van regerend of besturend lichaam) te kunnen aantonen – veelal van zilver vervaardigd
Bolknak	Bijzondere vorm van een sigaar, uitgevonden in de jaren 1930
Borat of brat	Sajet, wolsoort van mindere kwaliteit dan stopwol
Brencarrier – 2 ^e Wereldoorlog	Engels lichtgepantserd rupsvoertuig bewapend met o.a. brenguns
Brengun – 2 ^e Wereldoorlog	Halfautomatisch handvuurwapen met tweepoot
Briketten	Brandstof van geperst kolengruis, veelal gebruikt in kachels en keukenformuizen
Bruin goud	Benaming voor turf
Burgemeester:	Door de koning benoemde voorzitter gemeenteraad
Cachot:	Hok om gevangenen op te bergen (politiecel)
Calamink:	Zie kalamink
Calico(t):	Fijne katoen, hoofdzakelijk voor Nederlands Oost-Indië
Carbidlantaarn	Fietslamp, waarin acetyleengas werd gevormd en verbrand om te dienen als verlichting
Cartograaf/Cartografie	Tekenaar van landkaarten en plattegronden/ het vastleggen van kaarten enz.
Cameraer:	(Overheids-)ontvanger/boekhouder/administrateur
Casteleyn:	Huisbewaarder op een kasteel (ook kastelein)
Chirurgijn:	Plattelandsgenezer zonder wetenschappelijke opleiding
Cholera asiatica:	Ernstige, besmettelijke ingewandsziekte
Chronique scandaleuse	Verhalen over persoonlijke en maatschappelijke schandalen
CHU:	Christelijk Historische Unie (opgegaan in het CDA)

Woorden- en begrippenlijst

Woord/begrip	Verklaring/omschrijving
Cokes	Steenkool, waaraan door verhitting het gas onttrokken was; veelal gebruikt als brandstof voor fabrieksovens
Collator:	Benoemde kerkelijke (Rooms-katholieke) ambtsdragers
Commune:	Gemeente (in de Franse tijd)
Comparant:	De verschijnende partij in rechten
Comptabelen:	Boekhoudkundige ambtenaren
Concordans:	Vindplaatsregister van zaken, woorden etc.
Congratuleren	Gelukwensen/feliciteren
Contraremonstranten	Gomaristen of wel Tegenstanders van de remonstranten (zie aldaar)
Conventikels:	Godsdienstige bijeenkomsten in kleine kring
Courant	Gangbaar, lopend, op de hoogte; ook krant
Crisis-Comité, Landelijk	Nationaal Comité ter bestrijding van de gevolgen van de Crisis 1929-1940
Crisis-Comité, Plaatselijk/Gemeentelijk	Plaatselijk of gemeentelijk comité ter bestrijding van de gevolgen van de Crisis 1929-1940
Crisisjaren	De jaren 1929 – 1940, waarin een omvangrijke economische crisis de wereld beheerste
D-day	6 juni 1944 – dag van de invasielandingen van de geallieerden in Normandië
Davidster:	Symbool van het jodendom: mageen (schild) van David
Dekkertje:	Buitenste (dek-)blad van een sigaar
Deliberatiën:	Beraadslagingen, overwegingen
Diaspora:	Verstrooiing, van geloofsgenoten gescheiden
Dienstmaagd	Dienstbode/huishoudelijke hulp
Dijkgraaf:	Voorzitter van een dijk-/waterschapsbestuur
Dijkstoel:	Dijkbestuur/college van heemraden
Doleantie:	1886, leerconflict in de Nederlandse Hervormde Kerk
Doodgraver	Letterlijk: grafdelver. Overdrachtelijk: beheer van de begraafplaats
Doop- en trouwboeken	Kerkelijke administratie, waarin gegeven betreffende doop en trouw van personen
Douairière:	Adellijke weduwe (zie Van der Hemm)
Duiker	Al of niet afsluitbare doorgang voor het water onder (meestal) een dijk of weg
Duitsche Orde:	Gesticht in 1190 tegen de vijanden der Kerk
Ducaat/dukaat:	Munt, goud f 5,-, f 25,-, f 50,-, f 90,-, zilver ± f 2,50
Eierhal	Markthal voor eierveilingen, tevens benut voor allerlei andere evenementen
Eingesperrt	Duitse term voor opgesloten, in arrest genomen
Engelse ziekte (Osteomalacie rachitis)	Vroeger veel onder kinderen voorkomende ziekte gekenmerkt door kromme benen als gevolg van ondervoeding; botten worden zacht en buigzaam door kalkgebrek
Erdal	Veelal gebruikt ter aanduiding van schoensmeer; merknaam voor poetsmiddelen
Evacuë	Wegens noodomstandigheden verplaatste persoon
Exonereerende: exonereerende landen	Van ex-onerare = ontlasten, lossen, lozen; landen die hun water lozen op ..
Fifties	Engelse benaming voor de jaren 1950-1960
Fortificatiën/fortificaties:	Verdedigingswerken - letterlijk: versterkingen
GAV:	Gemeentearchief Veenendaal
Geer:	Schuin toelopende strook/perceel grond
Geerhoekje:	Schuin, wigvormig toelopend stukje grond
Geldersche Veenen	De in Gelderland gelegen vennen binnen het vroegere Gelders Veenendaal
Genealogie:	Geslachtskunde/in stamboomvorm
Gereformeerde Kerk:	Oorspronkelijke naam van de Nederlandse Hervormde Kerk
Geschut	Alle soorten van kanonnen en mortieren; ook wel gebruikt als middel tot het geven van alarmsignalen
Gluton	Merknaam (gluten=lijm) voor een vroeger veel gebruikte kleefstof
Grebbeinlie	Oostelijk gerichte militaire verdedigingslinie tussen Rheden en Spakenburg
Grootveld:	Deel van het landgoed Prattenburg
Grut:	Gebroken graan (voornamelijk boekweit, gerst en haver)
Grutter:	1. Grutmolenaar; 2. Winkelier in grutterwaren

Woorden- en begrippenlijst

Woord/begrip	Verklaring/omschrijving
Haantje Pik	Ter gelegenheid van Palmpasen (door kinderen) op een stok meegedragen haanvormig witbroodje, versierd met palm(buxus)takjes en suikereitjes
Hagenpreek	Prediking in het open veld (oorspronkelijk tijdens de Hervorming in de 16 ^e eeuw)
Hakkelbout:	Gekruiste dikke ijzeren pen in een muur geslagen, ter bepaling van het nulpunt bij waterpassing
Hamsteren:	Aanleggen van (reserve)voorraad (in de oorlog)
Hazenpad, Het	Spottende benaming voor de huidige Rijksweg A 12, ten dele aangelegd tussen 1940-1945, door de Nederlanders aangezien voor een vluchtweg van de Duitse bezetters
HBS:	Hogere Burger School (middelbaar en vwo)
Heemraad:	Lid van het waterschaps- of dijkbestuur
Heksterschool, Dr.	Openbare Lagere School, hoek J.G. Sandbrinkstraat/Tuinstraat, huisvestte later Jongeren centrum De Pomp en herbergde ook het plaatselijke commando-centrum van de Bescherming Bevolking (BB)
Heraldiek:	Wapenkunde; geslachtswapenkunde
Heulen:	Duikers, riolen, watergangen onder een weg/dijk
Holocaust:	Uitroeiing joden (holocaustum = brandoffer)
Homologeren:	Verlenen van rechtskracht/rechtsgeldigheid
Hoofdzeer	Besmettelijke huidziekte van het hoofd, in de volksmond: kletskep
Huwelijksafkondiging	Wettelijk voorgeschreven handeling voor de ambtenaar van de burgerlijke stand alvorens een huwelijk mocht/kon worden voltrokken; heeft diverse vormen gekend
Impost	Belasting
In loco:	Ter plaatse (bijvoorbeeld een onderzoek)
Inundatiesluis:	Sluitbare dijkopening waardoor het mogelijk is land onder water te zetten
Inundatie/Inunderen:	Onder water zetten/vollopen van een polder of landstreek
Interbellum:	De (vredes)tijd tussen twee (wereld)oorlogen
Intimus:	Boezemvriend (boek over Ritmeester Sigarenfabriek)
Isoglos(se):	Grenslijn van een streektaalgebied (dialect)
Jongens overzee	De tussen 1945 en 1962 in Nederlands Indië (Indonesië) en Nieuw Guinea (Irian Jaya) ingezette militairen
Kaarden:	Vezels kammen tot grove spinklare strengen
Kadaster:	Register van onroerende zaken en rechten
Kade	Verhoogde weg in het landschap als waterkering bij overstroming
Kalamink:	Geglansde, gestreepte en gebloemde wollen stof
Kalanderij:	Werkplaats voor het glanzen van textiel
Kalligrafie:	Schoonschrijven
Kameraar:	Zie cameraer
Kammeling:	Gekamde wol
Kampot:	Kachtje tot voorverwarming van de wolkammen
Kanunnik:	Lid bisschoppelijk adviescollege/kapittel
Katern:	Zie quatern
Keerkade:	Dijk(je) om onderwaterzetting in de hand te houden
Kerkmeesters	College dat het materiële/financiële beheer over de kerk voerde
Kerkmeestersrekeningen	Financiële verantwoording van de kerkmeesters
Kerkzilver	Zilveren voorwerpen gebruikt tijdens de godsdienstoefeningen
Kerspel:	Ook karspel: parochie/kerkelijke gemeente
Keueskoper	Varkenskoopman
Keulse taler	Muntstuk geslagen in Keulen
Kille/kehilla:	Joodse gemeente
Kleine Veenloo:	Historisch Museum Het Kleine Veenloo
Klepbroek:	Broek met brede klep als voorsluiting
Knesset:	Het Israëliëse parlement
KNMI	Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut (te De Bilt)
Kohier:	Lijst van aangeslagenen in een belasting

Woorden- en begrippenlijst

Woord/begrip	Verklaring/omschrijving
Kokse school	School uitgaande van de Gereformeerde Gemeente van ds. Kok
Kom:	Deel van het gebied voor een linie, dat afzonderlijk onder water gezet kan worden
Koningin Julianaschool (ULO)	Thans kantoor van notaris mr. R. Ottens
K.P.	Knokploegen, onderdeel van de illegale (ondergrondse) strijdkrachten tijdens de Duitse bezetting 1940 - 1945
Kroontjespen	Stalen schrijfpennen met kroonvormige verbreding – werd in penhouder geklemd
Kruiwagenzeel	Aan de kruiwagenbomen bevestigde en over de schouder gedragen band of riem om het gewicht van de kruiwagen te verlichten
Lampegietersavond:	Feestelijk ontsteken olielampjes der wevers
Landweer	Dijk ter verdediging tegen vijanden of het water
Lange jammer	Aanduiding voor lange rij veelal armelijke arbeiderswoningen met geringe voorzieningen
Lazuur:	Hemelsblauw (wapenkunde)
Lee Enfieldgeweer – 2 ^e Wereldoorlog	Repeteergeweer in gebruik bij het Engelse en Canadese leger
Leesgezelschap	Vereniging, die voor gezamenlijke rekening boeken en tijdschriften onder de leden liet rondgaan of gezelschap, waarbinnen voorleesavonden werden georganiseerd
Leeswijzer	Een in de synagoge bij het lezen uit de boekrollen gebruikt aanwijsstokje
Leggers:	Registers van hypotheeken/kadaster/graven/morgentalen
Lias:	Bundel aaneengeregen papier/dokumenten
Linie:	Reeks van verdedigingswerken o.a. Schansen
Liniedijk:	Dijk bedoeld om het land achter de verdedigingswerken van water te vrijwaren
LOM-school voor:	Kinderen met Leer en Opvoedings Moeilijkheden
Lonten:	Strengen van gekaarde vezels
Loting	Beslissing bij lot, of een als dienstplichtige ingeschreven jongeman werkelijke dienst moest verrichten of daarvan werd vrijgesteld (vrijgeloof)
Maaiveld	Het oppervlak, resp. de bovenste kant van terreinen
Maire (1795):	Voorzitter municipaliteit (schout/burgemeester)
Manchester	Geribbelde stof (veelal katoen); tinneroy
Manoeuvres	Grote leger oorlogsoefeningen
Manuael:	Dagboek/register, ook blaffaerd genoemd
Manufacturen:	Geweven zijden, linnen, wollen, katoenen stoffen
Meccano	Speelgoed/constructiespel met verwisselbare onderdelen
Meent:	Onverdeelde gemeenteweide/gemeenschappelijke grond
Meeting:	Bijeenkomst in de open lucht van een politieke partij
Mennonieten:	Lidmaten van het Doopsgezinde Kerkgenootschap
Menora(ah):	Oorspronkelijk: zevenarmige kandelaar in de tempel
Metaarhuisje:	Huis der reiniging (bij joodse begraafplaats)
Mexicaanse hond	Benaming voor het jankende geluid dat eerste radio's bij afstemming voortbrachten
Mezoeza(ah):	Kokertje met bijbeltekst aan de deurpost
Minjan (10 man):	Minimum aantal mannen voor joodse sjoeldienst
Minute:	Eerst geschreven oorspronkelijk document
Minuutplans:	Oorspronkelijke kaarten van het Kadaster
Missive:	Ambtelijke brief
MMS:	Middelbare Meisjes School
Mobilisatie:	Mobiel maken van het leger in 1 ^e en 2 ^e Wereldoorlog
Mof	Scheldnaam voor Duitser
Moffenmeiden	Meisjes/jonge vrouwen die tijdens de Duitse bezetting (1940-1945) vriendschappelijke omgang hadden met Duitse militairen
Molenbrug	Brug over de Grift ter hoogte van de huidige Korte Molenstraat/Gortstraat
Molen(meule)pol:	Plaats van de Stichtsche Molen, thans De Terp
Molest:	Schade/overlast door oorlogsgeweld
Morgen (landbouw):	Oppervlaktemaat van 0,81 hectare tot 0,93 hectare
Morgentalen	Register waarin (transacties met) gronden werden beschreven. Voorloper kadaster

Woorden- en begrippenlijst

Woord/begrip	Verklaring/omschrijving
Moskee:	Bedehuis/gemeenschapscentrum van de moslims
MULO:	Meer Uitgebreid Lager Onderwijs
Municipaal:	Lid van de municipaliteit (gemeenteraad), 1795
Neringloosheid	Zonder handel en/of nijverheid
NOG:	Nederlandsch Onderwijzers Genootschap
Noodziekenhuis	Tijdelijk onderkomen voor ziekenhuisverpleegden bij gebrek aan mogelijkheden om in een regulier ziekenhuis te komen (Veenendaal: Scheepjeswolfabriek)
NSB:	Nationaal Socialistische Beweging
Nulde klasje	Klasje verbonden aan de Koningin Julianaschool waar kinderen, die volgens de leerplichtwet te jong waren om tot de lagere school te worden toegelaten (door juffrouw Arnoldussen), werden opgeleid om in het volgende schooljaar in de tweede klas te kunnen instromen
Nuntius:	Pauselijke ambassadeur
Octrooi:	Vergunning van de hoge overheid, onder meer tot het graven van turf
Omleidingskanaal	Het, in het kader van de Grebbelinie, om de toenmalige (1869) kom van Veenendaal gegraven kanaal; in Veenendaal ook De Vaart genoemd
Onderduiker	Persoon die zich (vooral tijdens de Duitse bezetting) verborgen hield voor gevangenneming
Onvrij veen:	Niet tot gebruik der Grift gerechtigd
Oranjedag (Vereniging)	Plaatselijke Oranjevereniging
Ordonnantie	Verordening
Ortskommandant:	Plaatselijke commandant van de Duitse Wehrmacht
O.T. = Organisation Todt	Nazi-duitse organisatie voor uitvoering van bouwwerken ; stelde o.a. ook dwangarbeiders in de Duitse oorlogsindustrie te werk
Ossenmarkt	Jaarlijkse veemarkt
Oud Veenendaal:	Historische Vereniging
Oudheidkamer	Museum van beperkte omvang; verzameling van plaatselijke historische betekenissen
Over (he)('t) spoor	Ten zuiden van de spoorlijn Amersfoort - Kesteren
Overluiden	Het luiden van de klokken voor een dode, die nog boven aarde staat
Pacht	Bijzondere "huur"overeenkomst voor boerderijen en landerijen
Paleografie:	Kennis (hand)schrift(en) uit de oudheid
Palmpaasoptocht	Optocht van kinderen op de Zaterdag voor Palmzondag (zie ook: Haantje pik)
Patrimonium:	1. Christelijke arbeidersorganisatie (verbond)
Patrimonium:	2. Betekenis: erfdeel/erfenis van de vaders.
Penserij	Inrichting waar dierlijke ingewanden en darmen worden bewerkt
Perikel:	Gevaar, nood
Pesach:	Joods Paasfeest (uittocht uit Egypte)
Petite histoire	Plaatselijke (vaak anekdotische) geschiedenis
Pettenprik	Veenendaalse bijnaam voor pettenfabrikant
Philipsdaalder	Muntstuk geslagen onder het regiem van Philips II (1555-1598)
Pink	Eénjarig koekalf
Plaquette	Gedenkplaat
Pleuritis	Longvliesontsteking, verwant aan tuberculose; kwam vroeger veel voor
Plooiërijen (1702-1718)	Benaming van de partijstrijd in Gelderland na de dood van stadhouder Willem III
Plusfour:	Over de knie (vier inch) vallende pofbroek
Polygoon (journaal)	Bioscoop-filmjournaal
Pomp, De	Eerste jongerencentrum in Veenendaal (in de voorm. Dr. Heksterschool)
Pr(a)ebende:	Kerkelijke inkomsten - bijvoorbeeld uit bezittingen
Prattenburg:	Behuizing, landgoed aan de Cuneraweg onder Rheden
Provisieel	Voorlopig, tijdelijk
Quatern:	Katern, ineengevouwen vellen papier/perkament
RA/RAU:	Rijksarchief (Algemeen)/Rijksarchief in de provincie Utrecht

Woorden- en begrippenlijst

Woord/begrip	Verklaring/omschrijving
Ramp 1953	Stormvloedramp 1 februari 1953, die Zeeland, Zuid-Holland, Noord-Brabant, Texel, België en Oost-Engeland trof
Rampenfonds	Nationaal fonds, dat slachtoffers van rampen financieel bijstaat
Recognitie:	Gerechtelijke erkenning van iets/iemand
Redoute/reduit/ronduut:	Kleine veldschans
Remonstranten	Arminianen ofwel Protestants kerkgenootschap, dat de leer van Calvijn over genade en voorbeschikking/voorbesteding verwierpt
Remonte:	Vordering/vervanging van legerpaarden
Renvoyeren:	Terugzenden, ontslaan, verwijzen
Requireren:	Vorderen, (op)eisen van rechtswege
Resolutie	(Overheids)besluit
Resolveren:	Besluiten/vaststellen
Retranchement:	Verschansing, veldschans, versterking
Revival	Engels voor wederopleving
Rhenensche Veen:	Thans gemeente Veenendaal (Stichts)
R.I.	Regiment Infanterie (legeronderdeel)
Roede:	Oude maat; als lengtemaat: 7 meter; aks oppervlaktemaat: 14 m ²
Rokertjes	Sigaren (ongebanderolleerde, vaak miskleur) als extra beloning voor personeel van de sigarenfabrieken
Rosmolen:	Door paard (ros) voortbewogen aandrijfkracht
Roten (vlas)	Proces, dat hardere vezels van vlas ontdoet van de omringende zachtere delen
Ruilverkaveling	Bij wet geregelde bijeenvoeging van grond en andere (onroerende) goederen van verschillende eigenaren, gevolgd door nieuwe verdeling en verbetering van (water)wegennet om de nadelen van eerdere versnippering, ondoelmatige vormen en verspreide ligging te verhelpen In de Gelderse Vallei tussen Ede-Wagenigen-Rhemen-Veenendaal van 1941 tot 1951
Sa(a)jet:	Halfgekamd wollen garen/getwijnd breigaren
Salvatorkerk:	Veenkerk aan de Markt (sinds 1592 hervormd)
Salvo	Aantal kort na elkaar afgegeven schoten met geschut of handvuurwapen
Samoreus	Turfschip (samentrekking van Sambre et Meuse)
't Sant/het Sant/Het Zand	Thans de Zandstraat, de naam Het Zand wordt in de volksmond nog gebruikt
Schamppaal	Meestal stenen paal, geplaatst op de hoek van een gebouw, om aanrijding met die hoek te verhinderen
Schandaleus	Aanstootgevend, schandalig, ergerlijk
Schandpaal	Paal met openklapbare plank, waarin een veroordeelde hoofd en handen moest leggen en die daarna gesloten werd, om daarna gedurende enige tijd zo te worden tentoongesteld
Schans:	Versterkt verdedigingswerk in een linie
Schietspoel:	Inslaggaren bevattende weefspoel (horizontaal)
Schoolopziener:	Inspecteur vanwege het ministerie van Onderwijs
Schout/Scholtis/Scholtus:	Voorzitter en lid van de (gemeente)raad (± 1800)
Schreeuwen	In Veenendaal gebruikt woord voor: huilen (van verdriet)
Schuilkerk:	R.K. kerk die niet als zodanig herkenbaar mocht zijn
SDAP:	Sociaal Democratische Arbeiders Partij (pvda)
Shedbouw:	Gebouwen in de vorm van ruime loodsen/hallen
Siertoren	Een in de synagoge bij de ritus gebruikt voorwerp
Sigarenbandje	Papieren bandje om sigaren meestal met de naam van fabrikant en het merk
Sigarenmakersmesje	Rolmesje (vinding van de gebroeders Gerrit en Janus Need) waarmee de sigarenmakers bijvoorbeeld hun omblad voor de sigaren sneden
Sjammes:	Sjoeldienaar (koster) in een synagoge
Sjoel:	Jiddische naam voor de synagoge (Duits: Schule)
Spertijd	Uren van de dag/nacht, waarop men van de bezetter niet buitenshuis mocht zijn
Spoeljong:	Jongen die de spoelen voor wevers voorbereidt

Woorden- en begrippenlijst

Woord/begrip	Verklaring/omschrijving
Spoor(lijn)	Veenendaal kende twee spoorlijnen; één langs De Klomp, de Rijnspoorweg (Utrecht – Arnhem) en één door de gemeente de Hollandsche IJzeren Spoorweg Maatschappij (Amersfoort – Kesteren)
SS	Gevreesd Nazi-duits legeronderdeel: Schutz Staffel
SS-militair – 2 ^e Wereldoorlog	Behorende tot het gevreesde Duitse legeronderdeel Schutz Staffel
Stengun – 2 ^e Wereldoorlog	Eenvoudig halfautomatisch handvuurwapen voor gebruik op korte afstand
Steun, de	Uitkering aan werklozen en behoeftigen, later WW, bijstand en WAO e.d.
Stichtse Molen:	Bovenkruier op de Molenpol (Kleine Veenloo)
Stichtsche Veen/Veeën	Thans gemeente Veenendaal (Stichts), oorspronkelijk de in Utrecht gelegen Rhenense Veeën
Stovenzetter:	Verhuurder van verwarmde voetstoven in de kerk
Strofet (stroopvet)	Mengsel van stroop en vet als broodbeleg (vaak in plaats van boter of margarine)
Stuwwallen:	Einde ijstijd opgestuwde zand/grindwallen
Suikervat Het:	Pakhuis van de firma L.N. van Essen in de Hoofdstraat
Synagoge:	Joods bedehuis/plaats van samenkomst
Tabbert (foutieve schrijfwijze voor tabberd)	Ouderwetse benaming voor toga (overkleed); denk aan Sinterklaas
Testeren:	Een testament (laten) opmaken
Topografisch:	Plaatsbeschrijvend (bijvoorbeeld van herkomst)
Turfschip/Turfschipper	Schip waarmee turf werd vervoerd (zie samoreus) /per schip vervoerder van turf
Transcriberen:	Tekst van oud handschrift modern weergeven
Twijnen:	Ineendraaien (drillen) van draden tot garen
Tyfus:	Besmettelijke darmziekte, onder andere in 1944/45
Uitbreidingsplan	Vroegere stedenbouwkundige benaming voor Bestemmingsplan
ULO-school:	School voor Uitgebreid Lager Onderwijs (zie ook: Koningin Julianaschool)
Utrechtse kroon	Muntstuk geslagen binnen Utrecht
Uxor:	Vrouw/echtgenote
Veenloo:	Bebossing in het Veen
Ve(e)nlo(o):	Het Gro(o)te Veenendaal: thans De Vendel
Ve(e)nlo(o):	Het Kleine Veenendaal: Oude Kerk, Markt en omgeving
Veenendaalder	Een door de Stichting Veenendaal promotie uitgegeven muntstuk ter waarde van een daalder, dat gedurende een zekere tijd binnen Veenendaal als betaalmiddel werd aangenomen
Veenendael:	Naam van het dorp in verslag van de kerkwijding
Veenkerk:	Sint Salvatorkerk aan de Markt, gewijd in 1566
Veenraadschap:	Organisatie van veeneigenaren/verveners
Veenraden:	Gekozen bestuurders van het Veenraadschap
Veenregister	Archief van het Veenraadschap
Vendel:	Verbastering oorspronkelijke naam Ve(e)nlo(o)
Veralieneren en splitsen van venen	Vervreemden/in andere handen doen overgaan en verdelen bij vererving van veengronden (zie bij Morgentalen)
Verponding:	Belasting (in ponden) op onroerende goederen
Verwalter:	Duitse beheerder/bewindvoerder in de oorlog
Vewibeto:	Veenendaalse Winkel Beurs en Tentoonstelling
Vicarís:	Apostolisch vicaris: rooms-katholieke leider in missiegebied
Vlas, De	Pand in Achterkerkstraat waar vezels (vlas?) Werden verwerkt
Voorzanger:	Leider van de zang in een protestantse kerk
Wapenrok	Letterlijk: militaire kledij; figuurlijk: het in militaire dienst zijn
Waterlinie:	Mede door inundatie verkregen verdedigingslinie
Waterpassing:	1. Onderzoek naar het verhang (verloop van hoog naar laag) in het te inunderen terrein. 2. Bepaling van de hoogten van de damsluizen in keerkaden, van de kadedijken zelf en de te inunderen terreinen. 3. Bepaling van de verschillende hoogten van de terreinen in de afzonderlijke kommen. E.e.a. Om te kunnen nagaan tot welke hoogte de inundatie moet of kan plaatshebben.

Woorden- en begrippenlijst	
Woord/begrip	Verklaring/omschrijving
Waterschapsbestuur	Wettelijk ingesteld orgaan, belast met maatregelen ter beheersing van het water
Watersnoodmonument	Monumenten herinnerend aan de Watersnood 1855 (aan de Kerkewijk tussen Stationssingel en 't Goeie Spoor
Wiel:	Na doorbraak ontstane kolk achter een dijk
Wijk(en):	Zijvaart(en) in veenderijen (zie Kerkewijk)
Wikken:	Tillen/wegen met de hand
Wikloon(-geld):	Te betalen voor het wegen bij de waag
Winterhulp:	Gehate NSB-hulporganisatie in de oorlog
Wisselexpositie:	Tijdelijke expositie in Het Kleine Veenloo
Yad Vashem:	Instituut ter nagedachtenis aan de jodenvervolgung
Zak	Laaggelegen grond, waar grondwater aan de oppervlakte komt en regenwater heen loopt
Zinkie	Zinken werkblad waaraan de sigarenmaker werkte en waarop hij bijvoorbeeld het omblad voor sigaren sneed (zie sigarenmakesmesje)
Zoetwaren	Verzamelnaam voor (handel in) snoep, chocolade en koek
Zwaai:	Ruim keepunt voor aken in de Grift
Zwaluwstaart:	Zie Zwaai
Zwarigheden	Moeilijkheden

EINDE DOCUMENT